

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά
μαθήματα ΠΠ

Η ΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ Η ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΤΟΥ Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗ

Ενότητα 6: Ιστοριογενή προσωπεία

Κατερίνα Κωστίου
Τμήμα Φιλολογίας

Ενότητα 6

Ιστοριογενή προσώπεια

Πηγή: http://content-mcdn.ethnos.gr/filesystem/images/20131127/low/newego_LARGE_t_641_106139296.JPG

Σκοπός της ενότητας 6

Η έκτη ενότητα μελετά τον τρόπο συγκρότησης των ιστοριογενών και ιστορικοφανών προσωπείων του Καβάφη.

Περιεχόμενα της ενότητας 6

Ιστοριογενή και ιστορικοφανή προσώπεια

Η σχέση του Καβάφη με την Ιστορία

«Οροφέρνης»

«Η Δυσαρέσκεια του Σελευκίδου»

Επιλογή βιβλιογραφίας

Περιγραφή της ενότητας 6

Η έκτη ενότητα μελετά τον τρόπο συγκρότησης των ιστοριογενών και ιστορικοφανών προσωπείων του Καβάφη. Μέσα από την εκ του σύνεγγυς ανάγνωση συγκεκριμένων ποιημάτων αναδεικνύεται η βαθειά γνώση της Ιστορίας και η ικανότητα του Καβάφη να αντλεί από αυτήν όσα στοιχεία του ήταν απαραίτητα για τη δημιουργία προσωπείων μέσα από τα οποία ανασηματοδοτεί την ιστορική αλήθεια ή αντιπαραθέτει στάσεις ζωής, ηθικές αξίες κ.ο.κ.

34 ιστοριογενή και 13 ιστορικοφανή προσώπεια στεγάζονται στα 124 αναγνωρισμένα του ποιήματα

Ιστοριογενή προσώπεια: συντίθενται από ιστορικά δεδομένα τα οποία ο Καβάφης αντλεί είτε από μια συγκεκριμένη λόγια πηγή την οποία παραθέτει, είτε από βιβλιογραφία που ενδεχομένως γνώριζε και που δεν παραθέτει (μέρος της μας είναι γνωστή είτε από σχόλια του ίδιου είτε από τον Κατάλογο της βιβλιοθήκης του)·

Ιστορικοφανή προσώπεια: ζουν σε παρελθοντικό χωροχρόνο, εμπλέκονται σε ένα συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός και είναι φορείς μιας συγκεκριμένης ιδεολογίας ή συμπεριφοράς· αυτά τα προσώπεια είτε δημιουργούν έναν διαχρονικό ανθρώπινο τύπο, είτε φωτίζουν/σχολιάζουν μια ιστορική στιγμή αποκαλύπτοντας την ποικίλη και αντιφατική φύση του ανθρώπου.

Γενικές παρατηρήσεις

«Ο Καβάφης περιφρονεί εσκεμμένα τις μεγάλες προοπτικές, τα μεγάλα κινήματα της ιστορίας· δεν προσπαθεί να συλλάβει ξανά έναν άνθρωπο στα βάθη της εμπειρίας του, στις μεταλλαγές και τη διάρκειά του. Δεν ζωγραφίζει τον Καίσαρα· δεν ανασταίνει τον σωρό της ύλης και των παθών που υπήρξε ο Αντώνιος· μας δίνει μια στιγμή από τη ζωή του Καίσαρα, στοχάζεται πάνω σε μια στροφή της μοίρας του Αντωνίου. Η ιστορική του μέθοδος συγγενεύει με εκείνη του Μονταίνιου: αντλεί απ' τον Ηρόδοτο, από τον Πολύβιο, από τον Πλούταρχο, από αφανείς χρονικογράφους της ύστερης Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας ή του Βυζαντίου, παραδείγματα, συμβουλές, κάποτε και ακριβέστατα αφροδισιακά». (Μ. Γουρσενάρ)

Το πρώτο ιστορικό πρόσωπο που απασχολεί τον Καβάφη είναι ο Ιουλιανός («Ο Σταυρός», 1892), ενώ το πρώτο ιστορικό πρόσωπο για το οποίο δημοσιεύει ποίημα είναι ο βασιλεύς Δημήτριος (1906).

Ο ποιητής δημοσιεύει αδιαλείπτως από τον 1918 έως το 1931 ιστορικά ποιήματα, από τα οποία τα περισσότερα δεν τα υποβάλλει σε «διορθωτική εργασία».

Η συγκρότηση των προσωπείων υποτάσσεται στην όλο και πιο σύνθετη ειρωνική ποιητική του, απόρροια της «ανοιχτής» ιδεολογίας του και της αντισυμβατικής του σκέψης.

Η συναφής με την ιστορία αλλά όχι ταυτόσημη, πολιτική υπόσταση της ποίησής του είναι ένα θέμα που απασχολεί αδιαλείπτως την έρευνα από τη θεμελιακή μελέτη του Βρισμιτζάκη «Η πολιτική του Καβάφη», το 1926, και την διευρυμένη οπτική του Γ. Π. Σαββίδη το 1967 («Η πολιτική αίσθηση του Καβάφη») έως την σύγχρονη θεώρηση του Martin Mckinsey, το 2012, μέσα από το φίλτρο της μετααποικιακής θεωρίας.

Οροφέρνης

Αυτός που εις το τετράδραχμον επάνω
μοιάζει σαν να χαμογελά το πρόσωπό του
το έμορφο, λεπτό του πρόσωπο,
αυτός είν' ο Οροφέρνης Αριαράθου.

Παιδί τον έδιωξαν απ' την Καππαδοκία,
5 απ' το μεγάλο πατρικό παλάτι,
και τον εστείλανε να μεγαλώσει
στην Ιωνία, και να ξεχασθεί στους ξένους.

Ά εξαίσιες της Ιωνίας νύχτες
που άφοβα, κ'ελληνικά όλως διόλου
10 εγνώρισε πληρή την ηδονή.

Μες στην καρδιά του, πάντοτε Ασιανός
αλλά στους τρόπους του και στην λαλιά του Έλλην,
με περουζέδες στολισμένος, ελληνοντυμένος,
15 το σώμα του με μύρον ιασεμιού ευωδιασμένο,
κι απ' τους ωραίους της Ιωνίας νέους,
ο πιο ωραίος αυτός, ο πιο ιδανικός.

Πηγή:https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Orophernes_of_Cappadocia.jpg

Κατόπι σαν οι Σύροι στην Καππαδοκία
μπήκαν, και τον εκάμαν βασιλέα,
στην βασιλεία χύθηκεν επάνω 20
για να χαρεί με νέον τρόπο κάθε μέρα,
για να μαζεύει αρπαχτικά χρυσό κι ασήμι,
και για να ευφραίνεται και να κομπάζει
βλέποντας πλούτη στοιβαγμένα να γυαλίζουν.
Όσο για μέριμνα του τόπου, για διοίκησι -- 25
ούτ' ήξερε τι γένονταν τριγύρω του.

Οι Καππαδόκες γρήγορα τον βγάλαν
και στην Συρία ξέπεσε, μες στο παλάτι
του Δημητρίου να διασκεδάζει και να οκνεύει.

Μιά μέρα ωστόσο την πολλήν αργία του 30
συλλογισμοί ασυνείθιστοι διεκόψαν
θυμήθηκε που ατ' την μητέρα του Αντιοχίδα,
κι απ' την παληάν εκείνη Στρατονίκη
κι αυτός βαστούσε απ' την κορώνα της Συρίας,
και Σελευκίδης ήτανε σχεδόν. 35

Για λίγο βγήκε απ'την λαγνεία κι απ'την μέθη,
κι ανίκανα, και μισοζαλισμένος
κάτι εζήτησε να ραδιουργήσει,
κάτι να κάμει, κάτι να σκεδιάσει,
κι απέτυχεν οικτρά κ' εξουδενόθη. 40

Το τέλος του κάπου θα γράφηκε κ' εχάθη·
ή ίσως η ιστορία να το πέρασε,
και, με το δίκιο της, τέτοιο ασήμαντο
πράγμα δεν καταδέχθηκε να το σημειώσει.

Αυτός που εις το τετράδραχμον επάνω 45
μια χάρι αφήκε απ' τα ωραία του νειάτα,
απ' την ποιητική εμορφιά του ένα φως,
μια μνήμη αισθητική αγοριού της Ιωνίας,
αυτός είν' ο Οροφέρνης Αριαράθου.

γ. 1904, δ. 1915

Πραγματολογικά στοιχεία

Ο Καβάφης εμπνεύσθηκε το ποίημα από ένα νόμισμα της αρχαιότητας, το αργυρό τετράδραχμο που έκοψε ο βασιλιάς της Καππαδοκίας Οροφέρνης, ο οποίος βασίλευσε από το 157 ως το 156 π.Χ.

Ο Οροφέρνης ήταν γιος της Αντιοχίδας, που παντρεύτηκε τον βασιλιά της Καππαδοκίας Αριαράθη Δ'. Ο πατέρας του, Αριαράθης Δ', ήταν εξελληνισμένος Καππαδόκης και η μητέρα του ήταν Ελληνίδα, κόρη του Αντιόχου Γ' του Μεγάλου. Ήταν επίσης εγγονός της Στρατονίκης, κόρης του Αντιόχου Β'. Είχε, λοιπόν, ο Οροφέρνης ρίζες από τους Σελευκίδες, δηλαδή ρίζες ελληνικές.

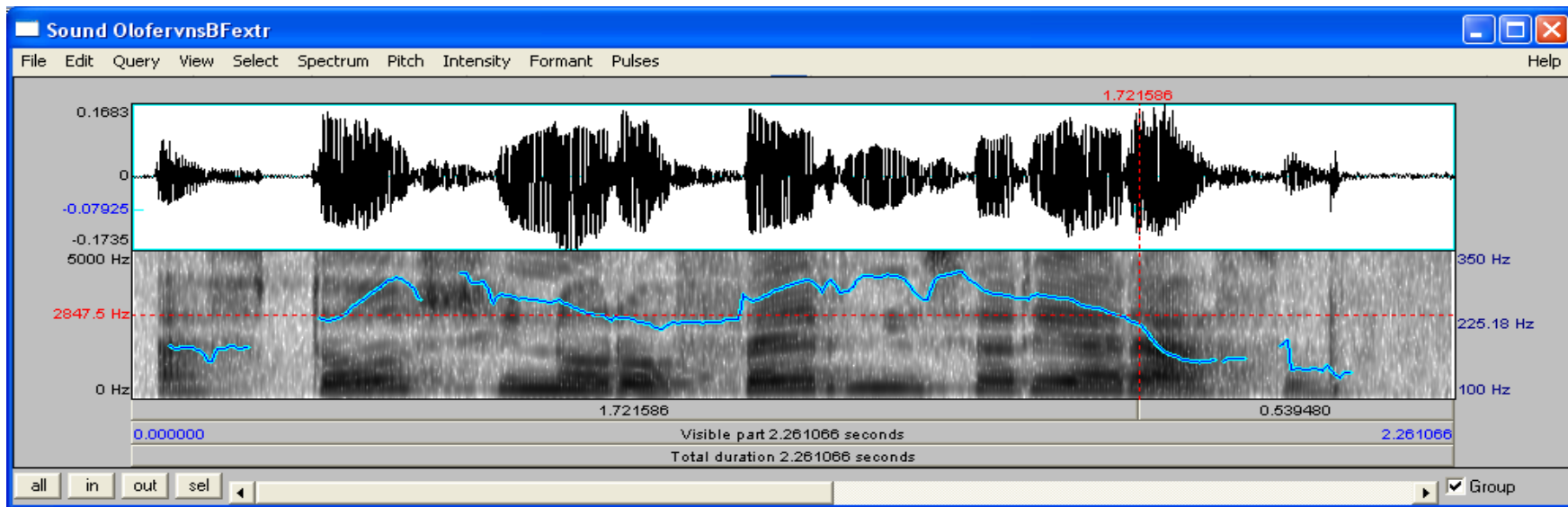
Η πραγματική καταγωγή του Οροφέρνη είναι ασαφής καθώς αμφισβητήθηκε η πατρότητα του Αριαράθου του Δ'.

Υπήρξε προστατευόμενος του Δημητρίου Σωτήρος ο οποίος τον βοήθησε να ανεβεί στον θρόνο της Καππαδοκίας. Αργότερα ο Οροφέρνης στράφηκε εναντίον του προστάτη του.

Ανάγνωση και ερμηνεία

Στ. 1-4:

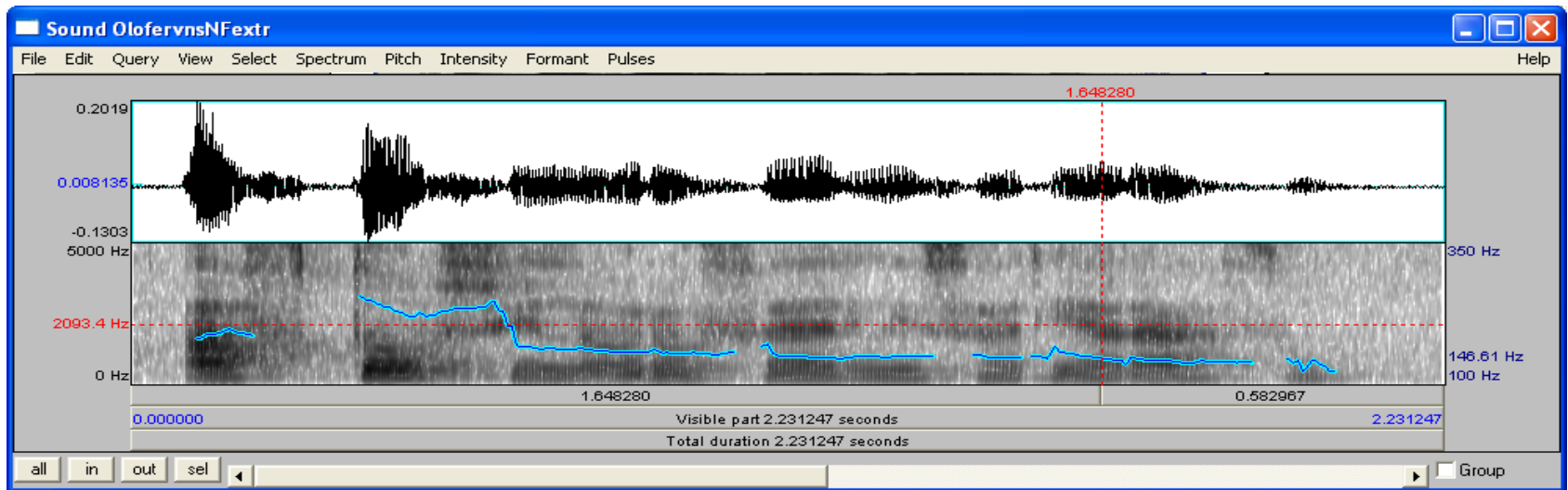
Επειδή γνωρίζουμε ότι το ποίημα αφορά ένα ιστορικό πρόσωπο, όπως άλλωστε ο τίτλος ειρωνικά εισηγείται, ολόκληρος ο στίχος 4 είναι νέα πληροφορία και επομένως η εστίαση είναι διευρυμένη (broad focus):

Αυτός ΕΙΝ' Ο ΟΡΟΦΕΡΝΗΣ ΑΡΙΑΡΑΘΟΥ

Στ. 45-49:

Η εστίαση είναι περιορισμένη (narrow focus), καθώς μόνον μία πληροφορία από όλο το εκφώνημα είναι εστιασμένη: η λέξη «αυτός», που ανασηματοδοτείται, καθώς παραπέμπει στους αισθητικής τάξης προσδιορισμούς που προηγούνται, επιθέτοντας στο ιστορικό πρόσωπο ιδιότητες που αφορούν την τέχνη και την ποίηση, αλλά όχι την Ιστορία:

Α Υ Τ Ο Σ είν' ο Ο ρ ο φ έ ρ ν η ς Α ρ ι α ρ ά θ ο υ

Η δυσαρέσκεια του Σελευκίδου

Δυσारेστήθηκεν ο Σελευκίδης
Δημήτριος να μάθει που στην Ιταλία
έφθασεν ένας Πτολεμαίος σε τέτοιο χάλι.
Με τρεις ή τέσσαρες δούλους μονάχα,
πτωχοντυμένος και πεζός. Ετσι μια ειρωνία
θα καταντήσουν πια, και παίγνιο μες στην Ρώμη
τα γένη των. Που κατά βάθος έγιναν
σαν ένα είδος υπηρέται των Ρωμαίων
το ξέρει ο Σελευκίδης, που αυτοί τους δίδουν
κι αυτοί τους παίρνουνε τους θρόνους των
αυθαίρετα, ως επιθυμούν, το ξέρει.
Αλλά τουλάχιστον στο παρουσιαστικό των
ας διατηρούν κάποια μεγαλοπρέπεια·
να μη ξεχνούν που είναι βασιλείς ακόμη,
που λέγονται (αλλοίμονον!) ακόμη βασιλείς.

5

10

15

Ο Πτολεμαίος ΣΤ' Φιλομήτωρ ήταν ο έκτος φαραώ της Δυναστείας των Πτολεμαίων, η οποία κυβέρνησε την Αίγυπτο καθ' όλη τη διάρκεια της ελληνιστικής περιόδου

Για αυτό συγχίσθηκεν ο Σελευκίδης
Δημήτριος, κι αμέσως πρόσφερε στον Πτολεμαίο
ενδύματα ολοπόρφυρα, διάδημα λαμπρό,
βαρύτιμα διαμαντικά, πολλούς
θεράποντας και συνοδούς, τα πιο ακριβά του άλογα, 20
για να παρουσιασθεί στην Ρώμη καθώς πρέπει,
σαν Αλεξανδρινός Γραικός μονάρχης.

Αλλά ο Λαγίδης, που ήλθε για την επαιτεία,
ήξερε την δουλειά του και τ' αρνήθηκε όλα·
διόλου δεν του χρειάζονταν αυτές η πολυτέλειες. 25

Παληοντυμένος, ταπεινός μπήκε στην Ρώμη,
και κόνεψε σε ενός μικρού τεχνίτου σπίτι.
Κι έπειτα παρουσιάσθηκε σαν κακομοίρης
και σαν πτωχάνθρωπος στην Σύγκλητο,
έτσι με πιο αποτέλεσμα να ζητιανέψει. 30

γ. Φεβρουάριος 1910, δ. Ιούνιος 1916

Πραγματολογικά στοιχεία

Ο **Δημήτριος** (αργότερα: **ο Σωτήρ**) ήταν γιος του Σέλευκου Δ' Φιλοπάτορος και ανιψιός του Αντίοχου Δ' του Επιφανούς.

Ο **Πτολεμαίος ο ΣΤ' ο Φιλομήτωρ** ήταν αδελφός του Πτολεμαίου του Η' του Ευεργέτη.

Το 178 π.Χ. ο Δημήτριος πήρε τη θέση του θείου του Αντίοχου ως όμηρος στη Ρώμη, ύστερα από παρέμβαση του Σέλευκου, ο οποίος θέλησε να επαναφέρει τον αδερφό του που βρισκόταν εκεί από το 188 π.Χ., όταν είχε υπογραφεί η ειρήνη της Απάμειας ανάμεσα στους Ρωμαίους και την Αυτοκρατορία των Σελευκιδών. Τρία χρόνια μετά ο Σέλευκος Δ' δολοφονείται από τον Ηλιόδωρο, έναν σύμβουλό του, ο οποίος αυτοανακηρύσσεται βασιλιάς. Τον Ηλιόδωρο θα εκτελέσει ο Αντίοχος Δ', ο οποίος θα αναλάβει τα ινία της αυτοκρατορίας, αφήνοντας τον Δημήτριο Α' νόμιμο διάδοχο του Σέλευκου στη Ρώμη.

Ο Δημήτριος θα παραμείνει στη Ρώμη ως το 162. Το 164 π.Χ. πέθανε ο Αντίοχος Δ' και ο θρόνος πέρασε στον ανήλικο γιο εκείνου τον Αντίοχο Ε', με επίτροπο και αντιβασιλιά τον στρατηγό Λυσία, που είχε ορίσει ο Αντίοχος ως διοικητή της Συρίας. Την ίδια περίοδο πάντως ο Δημήτριος θα συναντήσει στη Ρώμη τον ξάδερφό του Πτολεμαίο ΣΤ' Φιλομήτορα, τον εξόριστο και μέχρι πρότινος συμβασιλέα της Αιγύπτου, όταν εκείνος, διωγμένος από τον συμβασιλέα αδελφό του, κατέφυγε στη Ρώμη προκειμένου να ζητήσει τη βοήθεια της Συγκλήτου για την παλινόρθωση του στο θρόνο. Το περιστατικό της άφιξης του Πτολεμαίου ΣΤ' στη Ρώμη, πεζού και με φτωχικά ρούχα, περιγράφει ο Καβάφης στο ποίημά του.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΒΡΙΣΙΜΙΤΖΑΚΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ, «Η Ελληνικότητα του έργου του Καβάφη», *Το έργο του Κ. Π. Καβάφη*, Πρόλογος και φιλολογική επιμέλεια Γ. Π. Σαββίδη, Δεύτερη έκδοση, ενημερωμένη με ανέκδοτα κείμενα, Αθήνα, Ίκαρος, 1984 (1975), 61-72.

_____, «Η πολιτική του Καβάφη», ό.π., 34-42.

BEATON RODERICK, "The History Man", *Journal of the Hellenic Diaspora*, vol. X, 1 & 2 (Spring-Summer 1983), 23-44.

BOWRA C. M., *Ο Κωνσταντίνος Καβάφης και το ελληνικό παρελθόν*, Γαβριηλίδης, Αθήνα, 1949.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΑΛΛΑΣ, *Καβάφης και Ιστορία*, Αθήνα, Ερμής, 1974.

HAAS DIANA, «Cavafy's Reading Notes on Gibbon's *Decline and Fall*», *Folia Neohellenica*, 4 (1982), 26-97.

ΙΛΙΝΣΚΑΓΙΑ ΣΟΝΙΑ, *Κ. Π. Καβάφης: οι δρόμοι προς το Ρεαλισμό στην ποίηση του 20ού αιώνα*, Αθήνα, Κέδρος, 1983.

ΚΑΡΑΟΓΛΟΥ Χ. Λ., *Εκτός ορίων. 2 + 1 κείμενα για τον Καβάφη*, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2000.

ΚΩΣΤΙΟΥ ΚΑΤΕΡΙΝΑ, «Ο Οροφέρνης, οι Λακεδαιμόνιοι και ο αμφίθυμος αφηγητής», *Ο λόγος της παρουσίας*, Αθήνα, Σοκόλης, 2005, 143-152.

MACKINSEY MARTIN, *Hellenism and the Postcolonial Imagination. Yeats, Cavafy, Walcott*. Madison-Teaneck, Foreign Dickinson University Press, 2012.

Τέλος Ενότητας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιο Πατρών, Κατερίνα Κωστίου, Τίτλος μαθήματος: «Η ποίηση και η ποιητική του Κ. Π. Καβάφη. Ενότητα 6: Ιστοριογενή προσωπεία».

Έκδοση: 1.0. Πάτρα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:

<https://eclass.upatras.gr/courses/LIT1871/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Πατρών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «**Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση**» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

